

Centraal Wonen Hilversumse Meent, een experiment in samen leven en wonen

B. E. T. A. KESLER

Vanuit het spanningsveld 'privé-openbaar' in onze geïndividualiseerde samenleving van de jaren zestig ontstaat de behoefte naar nieuwe leef- en woonvormen te zoeken, waarin weer plaats is voor het 'gemeenschappelijke'. Een verslag van het wel en wee van een groep Centraal Wonen pioniers.

Inleiding

In de tweede helft van de jaren zestig komt van verschillende kanten de discussie op gang over veranderingen in de woon- en leefsituatie. Kritiek is er op de woningbouw, de schaalvergroting en onhergzaamheid in de nieuwbouwwijken. Kritiek is er ook op het gezin, met name de positie van de vrouw en de ouder-kind verhouding. In deze periode verschijnt in de pers (1969) de volgende oproep van Lies van der Donk: 'Wie ontwerpt een wooneenheid met een centrale keuken en eetzaal, een centrale wasserij, een kinderkrèche, studieruimte, gezamenlijk te gebruiken logeerkamers en daarboven of daaromheen eigen kleine wooneenheden voor elk gezin: een woonkamer, wat slaapkamers, een piepklein keukentje, een douche en een toilet?' De vraag die zij stelt komt voort uit de behoefte om de zorg voor gezin te combineren met werk buitenshuis in het idee dat er vast meer moeders zijn die tegen dezelfde barrières op lopen en dat gezamenlijk een praktische oplossing gevonden kan worden. Daarmee is het idee 'centraal wonen' geboren. De oproep slaat aan en zeker niet alleen bij moeders. In een aantal week-ends komen belangstellenden bijeen om

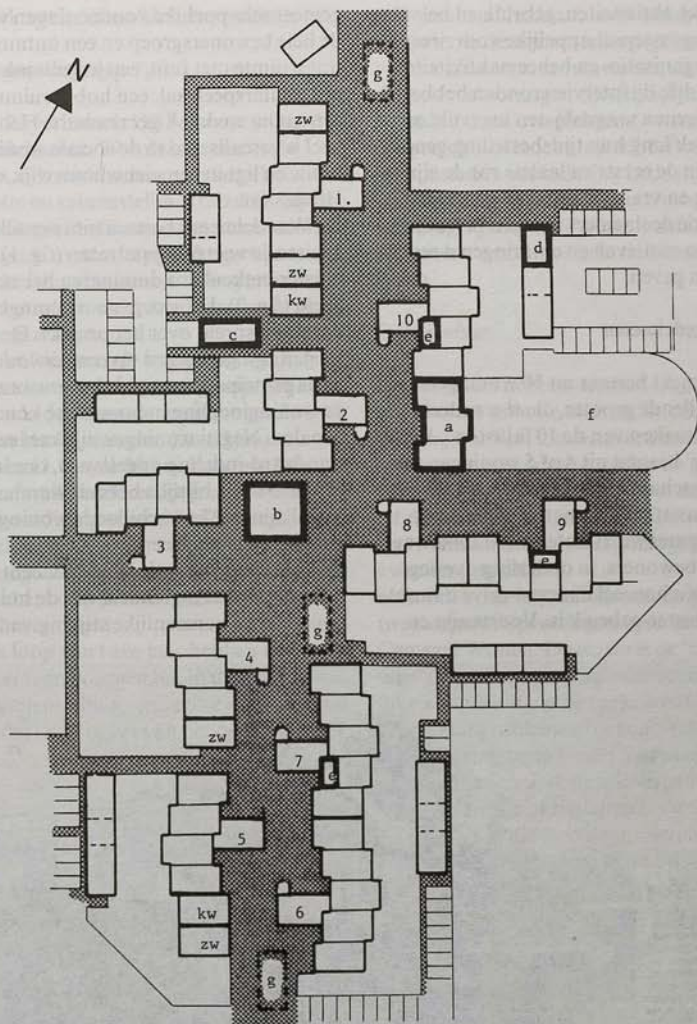
van gedachten te wisselen. Dit leidt in 1971 tot de oprichting van de Landelijke Vereniging Centraal Wonen waarbij als doel omschreven wordt: het realiseren van woongemeenschappen, voor huishoudens in een grote verscheidenheid, met behoud van zelfstandigheid, met meer mogelijkheden voor contact en onderlinge hulp, meer ontplooiingsmogelijkheden en met gemeenschappelijke voorzieningen in eigen beheer.

De eerste regionale groep, die op basis van deze doelstellingen een project van de grond krijgt, is Centraal Wonen Hilversumse Meent. In 1977 betreft een groep van 50 huishoudens het project 'de Wandelmeent'.

Het onderzoek

Dit verslag geeft een beknopt overzicht van het onderzoek naar het eerste experimentele woningbouwproject: Centraal Wonen Hilversumse Meent¹. Het behandelt de totstandkoming van het project, de ervaringen van de bewoners en de belangrijkste conclusies.

Het onderzoek is uitgevoerd door H. C. S. BACKUS en B. E. T. A. KESLER, werkzaam bij de vakgroepen Huishoudkunde en Wonen van de Landbouwhogeschool te Wageningen. De deelnemers zijn op drie tijdstippen - 1976, 1978 en 1979 - ondervraagd. De eerste keer - een half jaar vóór de verhuizing - is naar de motieven en de aard van de verwachte veranderingen gevraagd. Na één en na twee jaar wonen in het project is op de gerealiseerde veranderingen ingegaan: het omgaan met elkaar, deelname aan de geza-

Figuur 1. Overzicht van het project Centraal Wonen Hilversumse Meent

voetgangersgebied - gearceerd

- a ontmoetingsruimte, het Luije Gat
- b jeugdhonk/peuterspeelzaal
- c grote hobbyruimte
- d sauna
- e logeerkamers
- f de gemeenschappelijke tuin
- g ambachtruimten (niet gerealiseerd)

- 1 t/m 10 klusters
- zw zelfstandige
woningen
- kw woningen voor
kamerbewoners

menlijke activiteiten, gebruik en beleving van de gemeenschappelijke voorzieningen, organisatie- en beheersactiviteiten. In alle drie de interviewronden hebben de volwassenen vragenlijsten ingevuld en een week lang hun tijdsbesteding genoteerd: in de eerste en laatste ronde zijn tevens open vraaggesprekken gehouden opdat de deelnemers in eigen bewoordingen hun motieven en ervaringen weer konden geven.

De Wandelmeent

Het project bestaat uit 50 woningen van verschillende grootte, die merendeels deel uitmaken van de 10 'klusters'. Een 'kluster' bestaat uit 4 of 5 woningen met gemeenschappelijke klustervoorzieningen: een eetkeuken met dakterras, een berging met wasruimte en een tuin, waarvan de bewoners, in onderling overleg, uitmaken hoeveel daarvan privé danwel voor kluster-gebruik is. Voorts zijn er

gemeenschappelijke voorzieningen voor de hele bewonersgroep en een ontmoetingsruimte met tuin, een jeugdhonk annex peuterspeelzaal, een hobbyruimte, een sauna en drie logeerkamers. Het geheel is gerealiseerd in de sociale woningbouw en ligt in een nieuwbouwwijk van Hilversum.

De Wandelmeent bestaat uit twee elkaar kruisende voetgangersstraten (fig. 1). De kluster-eetkeukens domineren het straatbeeld (fig. 2). De groepsvoorzieningen liggen verspreid over het project. De woningen zijn gebaseerd op een eenvoudig basis principe, waarop de bewoners zelf de woningindeling in hoge mate konden bepalen. Negen woningen zijn met een standaard-indeling opgeleverd, omdat de bewoners niet bijtijds bekend waren. In totaal zijn er 27 verschillende woningindelingen gerealiseerd.

De verhuizing naar de Wandelmeent betekent voor het merendeel van de huishoudens een aanzienlijke stijging van de

Figuur 2. Straatbeeld

woonkosten en een kleinere woning.

De bewonersgroep

In 1977 verhuizen 133 bewoners naar de Wandelmeent, 79 volwassenen en 54 kinderen, 50 huishoudens van verschillende grootte en samenstelling (tabel 1). Bij de opzet is gestreefd naar deelname van *verschillende* maatschappelijke groepen.

Wat huishoudensamenstelling en inkomens betreft, is inderdaad een ruime variatie gerealiseerd.

Wat leeftijd betreft valt op dat de ouderen ondervertegenwoordigd zijn, bijna 80% van de volwassenen is jonger dan 40 en slechts 4% is ouder dan 60 jaar.

Tussen 11 van de 50 huishoudens bestaan familiebanden. Er is een oververtegenwoordiging van middelbaar en hoger opgeleiden.

Homogeen is de groep wat betreft onkerkelijkheid en politieke gezindheid (links van het midden).

In de loop van twee jaar hebben zich veranderingen voorgedaan in de huishoudensamenstelling, veel meer dan waar wij tevoren in de opzet van het onderzoek

mee gerekend hadden. In 14 huishoudens veranderde de samenstelling (geboorte, vertrek kinderen, samenwonen en scheiden) en zes woningen zijn (tijdelijk) vrijgekomen door overlijden en vertrek uit het project. In ieder cluster heeft zich tenminste één verandering in de samenstelling voorgedaan. Het leren omgaan met dergelijke veranderingen maakt deel uit van het woonproces in de clusters en groep.

Opbouwfase

De bewoners hebben uitzonderlijk veel werk verzet voor de totstandkoming van het project. Veel hindernissen moesten overwonnen worden, zowel in de groep om op één lijn te komen, als om de ruimtelijke condities te realiseren. In het *groepsproces* hebben vier belangrijke kwesties gespeeld:

- Er ontwikkelen zich binnen de groep twee visies of opvattingen over het idee Centraal Wonen. De eerste is de 'praktische' opvatting, waarbij gemeenschappelijke voorzieningen de functie hebben een aantal problemen binnen de dagelijkse verzorging op te lossen, om maatschappelijke activiteiten te vergemakkelijken en via die activiteiten contacten op te bouwen die zich intensiveren en verdiepen. Dit sluit het meest aan op de oproep in de krant.

In de tweede, de 'relationele' opvatting, ligt het accent op de verdieping van de onderlinge contacten als uitgangspunt waarna de problemen binnen de dagelijkse verzorging vanzelf opgelost zullen worden. Deze opvatting heeft na verloop van tijd de overhand in de groep gekregen. Het vormen van clusters, het elkaar kiezen in sub-groepjes met een vaste bezetting, is een uitdrukking van deze behoefte aan verdieping van de contacten.

- De keuze van begeleiding van het groepsproces. De verschillen in opvatting

Tabel 1. Samenstelling van de groep naar type huishouden en aantal personen bij de aanvang en na twee jaar bewoning (1977, resp. 1979)

Samenstelling van de groep	1977	1979
Type huishouden		
alleenstaanden	10	11
paren	9	7
één-oudergezinnen	13	11
twee-oudergezinnen	16	17
samengestelde huishoudens	2	3
Totaal	50	49
Aantal personen		
mannen	32	31
vrouwen	41	40
kinderen	54	52
kamerbewoners (man of vrouw)	6	6
Totaal	133	129

gen leiden tot spanningen. Er wordt hulp ingeroepen van het Instituut voor Communicatie te Rotterdam om te komen tot betere besluitvorming en een gerichter kennismakings- en klusterkeuzeproces.

- De lange realisatieperiode (onzekere perioden, tussentijds afhaken van deelnemers en werving van nieuwe mensen) heeft de besluitvorming in de groep gedurende de planvoorbereiding aanzienlijk bemoeilijkt.
- De keuze van de klustergenoten vormt voor veel bewoners de meest ingrijpende gebeurtenis gedurende de voorbereiding.

Bij de *planontwikkeling* hebben zich diverse problemen voorgedaan. Het idee over samen leven en wonen is het uitgangspunt geweest voor het ontwikkelen van een projekt. Pas naderhand is geprobeerd dat binnen de kaders van de volkshuisvesting gerealiseerd te krijgen. Dit is een uiterst moeizaam proces geweest, dat geslaagd is mede dankzij de medewerking van een aantal andere participanten en de mogelijkheden in het volkshuisves-

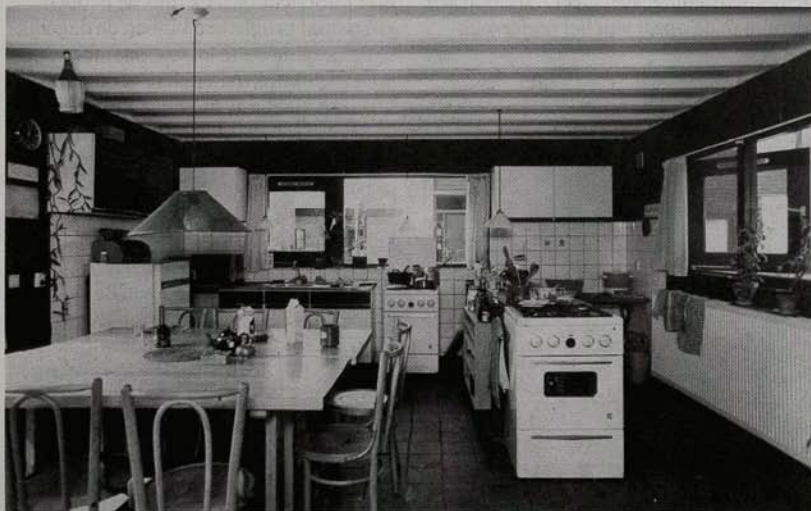
tingsbeleid (experimenteel verklaring). De planontwikkeling is méér dan een plan voor de ruimtelijke kondities, ook de organisatorische structuur moest ontwikkeld worden.

De groep heeft met de gemeente onderhandeld over de grond en de woningtoewijzing. Bij dat laatste is onder andere bereikt dat de gemeente de inkomensgrens voor woningwetwoningen niet heeft gehanteerd. Tijdens de voorbereiding organiseert de Gooise groep zich in de Stichting Centraal Wonen. Deze stichting sluit met de woningcorporatie overeenkomsten over de verhuur van het projekt. Bij de oplevering is daarnaast de bewonersvereniging in werking getreden, met als verantwoordelijkheid het groepsproces en het gebruik en beheer van de gemeenschappelijke voorzieningen.

Bewonerservaringen

Motieven en verwachtingen

'Het kontakt, daar kom je voor', deze uitspraak is typerend voor de verwach-

Figuur 3. Kluster-eetkeuken

tingen. Over de aard van het contact lopen de verwachtingen niet erg uiteen. Op de relationele aspecten ligt het accent, contact met mensen op dezelfde golf-lengte; hulp is van ondergeschikt belang. Het merendeel van de bewoners streeft naar zo min mogelijk regels, omdat dit als een inperking van vrijheid en zelfstandigheid wordt gezien. Het merendeel van de bewoners gaat met uitgesproken positieve verwachtingen van start, een minderheid met afwachende of zowel positieve als negatieve verwachtingen, bijvoorbeeld risico's van sociale controle of inmenging op privéterrein. Een paar bewoners gaan vanwege hun partner het experiment aan. Het zijn vooral de één-oudergezinnen waarvoor de uitbreiding van mogelijkheden voor kinderen een centrale plaats inneemt.

Leven in de Wandelmeent

Het voorbereidingsproces, het gezamenlijk werken en knokken, heeft bijgedragen aan het ontstaan van een hechte groep. Bij de start beschikt men reeds over ervaringen in besluitvorming en het overwinnen van conflicten. De opzet van het beheer in veel werkgroepen biedt mogelijkheden om elkaar te leren kennen en waarden volgens de 'praktische' Centraal Wonen' opvatting.

Er wordt meer samen gedaan dan verwacht, maar geen van de functies van het huishouden is volledig overgenomen door kluster of groep.

In alle tien klusters is er na twee jaar sprake van gezamenlijke activiteiten, waarvan het 's avonds samen eten – één of meer keer per week – de meest kenmerkende is. Het is een dagelijks voorkomende activiteit waaraan alle huishoudens (ongeacht hun samenstelling) kunnen deelnemen, waarvan de intensiteit naar behoefte geregeld kan worden, en

waarvan het sociale aspect gekombineerd is met het verzorgende. In een paar klusters met dagelijks gezamenlijke maaltijden is ook de inkoop van levensmiddelen een gemeenschappelijke activiteit. Opvang van kinderen en bij ziekte vinden in eerste instantie binnen de kluster plaats. Gezellige activiteiten, verjaardagen, uitgaan, koffie drinken, komen voor binnen de kluster als geheel en tussen enkele leden. Verzorgende activiteiten (inkopen, koken, schoonmaken, onderhoud van de tuin) worden in hoofdzaak door volwassenen verricht, waarbij weinig verschil is tussen vrouwen en mannen, of tussen buitenshuiswerkenden en 'niet'-werkenden. In een minderheid van de klusters is de continuïteit van de gezamenlijke activiteiten wat onzeker als gevolg van een te grote verscheidenheid in opvattingen.

Aan contacten binnen kluster en groep wordt veel aandacht en tijd besteed.

Kinderopvoeding geeft vaak aanleiding tot discussies.

Voor de meerderheid van de klusters kan gezegd worden dat er sprake is van open contacten, onderling positieve beoordelingen en opvattingen die voldoende overeenkomen om als een nieuwe eenheid te kunnen handelen. De uitbreiding van contacten van het privé huishouden naar klusterniveau is lang niet voor ieder probleemloos verlopen. Met name het omgaan met kinderen vergt meer discussie, tijd en energie dan verwacht. In sommige klusters is het gelukt min of meer op één lijn te komen, heeft het overbruggen van verschillen geleid tot verdieping van het contact. In andere klusters komt men niet zo ver, men heeft elkaars opvattingen leren kennen en respekteren en een vorm gevonden om met de verschillen om te gaan, bijvoorbeeld door het invoeren van enkele regels of door een niet

al te intensief klustercontact. Voor enkele huishoudens geeft ook een weinig intensief klustercontact nog te veel ongewenste spanningen; na twee jaar hebben 4 van de 44 huishoudens van het klustergebeuren afgehaakt en 2 huishoudens zijn om die reden verhuisd. De sociale controle wordt door velen als een normaal (positief) verschijnsel beschouwd, slechts een minderheid voelt zich af en toe daardoor negatief beïnvloed.

De relationele betekenis die van te voren vooral aan het klusterniveau werd toegekend, is op dat niveau juist gebleken. Op groepniveau zijn echter ook hechte vriendschapsrelaties ontstaan.

Vooral op groepsniveau zijn afspraken en regels belangrijker dan voorzien.

De activiteiten op groepsniveau hebben deels betrekking op sociaal-recreatieve activiteiten, deels op organisatie en beheer. In de ontmoetingsruimte, het Luije Gat, vinden na twee jaar vaste activiteiten plaats zoals koffieochtenden van maandag tot vrijdag, drie avonden van

de week is de bar open, de maandelijkse bewonersvergadering, een yoga-club en één club vanuit de wijk komt er één keer per week. Daarnaast zijn er kleine groepjes die er vergaderen, knutselmiddagen, festiviteiten, ontvangsten van vele bezoekers, enzovoorts. Alle huishoudens maken gebruik van het Luije Gat. Wat de overige groepsvoorzieningen betreft, de logeerkamers worden veel gebruikt; de grote hobbyruimte wordt door een deel van de groep gebruikt en van zowel functioneel als sociaal belang gevonden. De peuterspeelzaal is de enige voorziening die voor het contact met de rest van de wijk van veel belang is. Peuters uit de wijk kunnen hier gemakkelijk geplaatst worden, want het aantal peuters binnen de bewonersgroep is klein.

Het jeugdthunk, ontmoetingsplaats voor de kinderen uit het projekt, heeft geen vaste openingstijden. Kinderen en volwassenen kunnen de sleutel halen om in het jeugdthunk te tafeltennissen, een plaatje te draaien, een feestje te maken of zomaar wat te kletsen. Het gebruik is niet zonder problemen. Over wat wel en niet mag ontstaan conflicten, die aanleiding

Figuur 4. Het 'Luije Gat'.

jkse
 ben
 keer
 roep-
 gen,
 ezoem-
 ma-
 de
 t, de
 de
 deel
 funk-
 De
 ining
 de
 le
 atst
 men
 voor
 en
 ol-
 m in
 plaat-
 zo-
 niet
 niet
 ding

zijn om zowel met de kinderen als met de volwassenen hierover in discussie te gaan en enkele afspraken daarover te maken. De naleving daarvan is echter niet vanzelfsprekend en dit leidt tot nogal wisselende beoordelingen van de volwassenen over het jeugdthunk.

Afspraken en regels spelen een veel belangrijker rol dan voorzien. Op groepsniveau zijn de afspraken stringenter dan op klusterniveau. Kommunikatie op groepsniveau en voorbereiding op de besluitvorming vergt een vrij formeel kader.

De bewoners hebben heel wat in te brengen in het beheer.

In het beheer heeft de groep een grote mate van zeggenschap verkregen. Op financieel terrein is men er in geslaagd de woonkosten te verdelen en een regeling op te zetten om de financiële drempel te verlagen.

De financiële verplichtingen, die gebruik en beheer van het project meebrengen, hebben de bewoners in goed overleg geregeld en worden goed nageleefd. Gebleken is dat financiële lasten van de sauna (met een lening) en de speelzaal (een betaalde kracht voor begeleiding) een (te) groot risico voor de groep inhouden.

De woningtoewijzing is – gebonden aan enkele randvoorwaarden – in hoge mate een zaak van de kluster. De woonruimteverdeling bij de toewijzing is geregeld; de veranderingen in huishoudensamenstelling tijdens de bewoning blijken veel moeilijker tot een bevredigende oplossing gebracht te kunnen worden. Interne verhuizingen hebben een paar keer plaatsgevonden, maar zijn niet altijd te realiseren.

De tijd nodig voor organisatie en beheer is sterk onderschat.

Tijdens de voorbereiding van dit project

is veel energie gestoken in de realisering van gemeenschappelijke ruimten en goede regelingen voor gezamenlijk beheer. Tijdens de bewoning wordt duidelijk, dat gemeenschappelijke voorzieningen voor gebruik en beheer een aanzienlijke tijdsinvestering vergen. Uit tijdsbestedingsgegevens komt naar voren; dat er gemiddeld per week 10 uur gependend wordt aan klusterbezigheden en daarnaast nog 10 uur aan groepsactiviteiten. De spreiding daaromheen is groot. Op groepsniveau blijkt het noodzakelijk, naast overleg op de maandelijkse bewonersvergadering, ook via de bewonerskrant elkaar te informeren.

Er gaat in het samen leven veel meer tijd zitten dan ooit voorzien: even iets afspreken, elkaar op de hoogte houden, een praatje op straat, deelnemen aan georganiseerde activiteiten, iemand helpen bij een klusje, het organiseren van evenementen, schoonmaken, inkopen, administratie, enzovoorts.

Het in het onderzoek aangebrachte onderscheid tussen tijdsbesteding aan organisatie, onderlinge hulp en contacten voor de gezelligheid, valt in de praktijk niet zo duidelijk te maken: onder de koffie wordt iets geregeld of geluisterd naar een probleem.

De meeste bewoners willen niet terug naar een volledig zelfstandig huishouden.

Er is een dicht netwerk van contacten ontstaan, op kluster- en groepsniveau. Men helpt elkaar en maakt gebruik van elkaars kundigheden op velerlei gebied. Psychologisch gezien ervaart men het als een bevrijding en steun, dat je met anderen emotionele zaken kunt delen, al levert die confrontatie tevens van tijd tot tijd spanningen op. Al met al achten de bewoners hun nieuwe situatie een verbetering vergeleken met vroeger. De meeste bewoners willen niet meer terug

naar het volledig zelfstandige huishouden.

Voor enkelen is het experiment desalniettemin op een teleurstelling uitgelopen; ze zijn verhuisd of doen niet meer met de kluster mee. Maar het zijn uitzonderingen, getuige ook het feit dat het verhuispercentage lager ligt dan het landelijk gemiddelde.

Ruimtelijke voorzieningen

Om de doelstellingen van de groep te ondersteunen is er naar gestreefd een project te ontwikkelen met zo goed mogelijke ruimtelijke condities daarvoor.

De ervaringen wijzen uit dat de verscheidenheid aan gemeenschappelijke voorzieningen in hoge mate bijgedragen heeft aan de uitbreiding van contact en hulp op zowel kluster- als groepsniveau. Dit heeft geleid tot een grote verscheidenheid aan activiteiten, waaraan alle bewoners op meer of minder intensieve wijze meedoen. Bovendien vindt via het beheer een aanzienlijke uitbreiding van contact plaats.

De grootte van het project heeft geen problemen opgeleverd. Iedereen kent elkaar en nieuwe bewoners worden gemakkelijk opgenomen in de groep.

Deelname aan gemeenschappelijke activiteiten wel gestimuleerd, maar niet opgelegd door de ruimtelijke opzet.

De zelfstandigheid van de huishoudens is in hoge mate ondersteund door de aanwezigheid van woningen met een vrijwel zelfstandig voorzieningenpakket. Daarmee is de deelname aan gemeenschappelijke activiteiten een vrije keuze, niet opgelegd vanuit de ruimtelijke condities. De differentiatie in de grootte van de woningen heeft er in beginsel aan bijgedragen dat de groep naar huishoudensamenstelling gevarieerd is. Dat neemt niet

weg dat na verloop van tijd binnen huishoudens veranderingen optreden, die niet door de woninggrootte gestuurd worden. Die veranderingen zijn binnen een tijdsbestek van twee jaar aanleiding tot onder- en overbezetting, soms gevolgd door verhuizingen binnen het project of onderverhuur.

De opzet van het project in de vorm van een openbare wandelstraat heeft eraan bijgedragen dat de buurt op een ongedwongen manier kennis neemt van het gebeuren 'Centraal Wonen'. Dit heeft de aanvankelijke negatieve reacties doen vmminderen.

Dankzij deze ruimtelijke voorzieningen ontstaan en functioneren nieuwe sociale eenheden.

Het klustermodel van dit project heeft geleid tot een geplande vorm van contact, er zijn nieuwe sociale eenheden gevormd, die zonder die voorzieningen niet ontstaan waren en niet hadden kunnen functioneren. Door het merendeel van de bewoners wordt het ruimtelijke model met klusters als (zeer) positief ervaren. Een minderheid van klusterbewoners, en degenen die afgehaakt en/of verhuisd zijn denken daar anders over; zij leggen het accent op het verplichtende of kunstmatige van de kluster en de ruimtelijke voorzieningen.

Het groepsmodel heeft in de hoofdlijn voldaan. De gemeenschappelijke voorzieningen hebben de eerste twee jaar hun bestemming behouden, er zijn activiteiten ontstaan. Het Luije Gat, de logeerkamers en hobbyruimte functioneren boven verwachting. Over jeugdhonk, peuterspeelzaal, sauna zijn de meningen ondanks de vele discussies die daarover gevoerd zijn – overwegend positief. De gemeenschappelijke tuin, die als voetbalveldje gebruikt wordt, voldoet *niet* aan de verwachtingen. De deelname van

bewoners uit de wijk aan Centraal Wonen activiteiten is beperkt, met uitzondering van de peuterspeelzaal.

En toen?

Twee jaar is een korte periode. Het is dan ook zeer wenselijk dat in enige vorm een vervolg onderzoek verricht wordt om te zien op welke wijze het woonproces door de jaren heen zich ontwikkelt. Voor het voortbestaan van het gemeenschappelijk gebeuren is het met name van belang na te gaan:

- hoe de samenstelling verandert (veroudering; inkomenspositie; huishoudensdifferentiatie)
- hoe de cluster- en groepsactiviteiten en contacten zich verder ontwikkelen (sociaal-rekreatief/verzorgend; verdergaande kollektivering)
- hoe de participatie in het beheer verloopt (vrijwillig of via toerbeurten; specialisatie; betaald)
- hoe de integratie van nieuwe bewoners tot stand komt, in het bijzonder wanneer er zich meer verhuizingen zouden gaan voordoen.

Centraal Wonen in de toekomst

Centraal Wonen is als beweging in de jaren zeventig tot ontwikkeling gekomen. De realisatie van het eerste project heeft het ontstaan van andere projecten vergemakkelijkt. Sommige daarvan vertonen grote overeenkomst met de Wandelmeent. Er zijn ook heel andere projecten, kleiner zowel als groter, gerealiseerd. In enkele is de woning niet meer als een zelfstandige eenheid herkenbaar. De beweging Centraal Wonen zet zich voort. Naast de ca. twintig gerealiseerde projecten zijn er nog zo'n 30 à 40 groepen met voorbereiding bezig. Veel groepen lopen tegen dezelfde belemmeringen op als bij het eerste project, namelijk gemeentebe-

sturen, woningcorporaties, beleggers die niet goed raad weten met een bewonersgroep die niet in de bestaande kaders past. Daarmee zijn ze op zijn minst lastig. Dat betekent onder meer dat de voorbereidingstijd van projecten nog steeds een proces van zeer lange duur is, een uitputtingsslag voor de toekomstige bewoners.

Maar er is meer. De maatschappelijke veranderingen in de afgelopen tien jaar geven een ander toekomstperspectief: de economische teruggang, de toegenomen werkloosheid, vooruitzicht op arbeidstijdverkorting, een afbrokkelen van het sociaal verzekeringsstelsel, een drastische groei van het aantal (hoog) bejaarden, evenzo van het aantal echtscheidingen, meer voorzieningen gericht op emancipatie, toename van gevoelens van onveiligheid, aantasting van het milieu. Wat voor invloed is daarvan te verwachten op die beweging? Leidt dat tot een herbezinning op leven en wonen, tot een herwaardering van de naaste omgeving in vooral sociale betekenis, tot een zoeken naar kaders waarin contact en betrokkenheid nagestreefd wordt, waarbij de angst voor sociale controle, verlies aan zelfstandigheid en vrijheid kleiner wordt? Of wordt de autonomie van huishoudens - of meer nog van individuen - gekoppeld aan het vermijden van bindingen in de directe omgeving, vermijden van verantwoordelijkheden en verplichtingen aan personen of groepen, behouden van privé-zegenschap over eigen inkomsten, bestedingen en tijd, een vermijden van commentaren op eigen gedrag en omgaan met anderen (kinderen, partner, andere sexe), versterkt?

Het is voor individuen van belang een nuchtere afweging te maken van wat de verhouding van zelfstandigheid en gemeenschappelijkheid zou moeten zijn, te meer geldt dat voor de samenleving. Daaruit zal politiek bepaald dienen te

worden in welke richting de volkshuisvesting gestimuleerd dient te worden, met het oog op het samen (over)leven en wonen van morgen.

Summary

Much criticism on the housing and living conditions in our individualized society arose during the latter part of the sixties.

One of the answers to this criticism is the idea of 'Centraal Wonen', which means: realization of dwelling communities for a heterogenous group of households, maintaining their independence, with more possibilities for social contacts, mutual help and development, and with collective facilities managed by the dwellers.

This article describes the experiences of the first group of dwellers (133 persons in 50 households), who realised a 'Centraal Wonen' project.

The evaluation has been carried out in several phases, (the first in 1976, the last recently ended) by the Departments of Home Economics and Ecology of Dwelling of the Agricultural University of Wageningen,

Some findings are:

- the goals on the whole have been realised

- organization and management ask more time than was expected
- education of the children leads to much discussion
- agreements and rules are unexpectedly important
- most dwellers do not want to return to a totally independent household.

Noot

1. BACKUS, H. C. S. en B. E. T. A. KESLER, 1984, Centraal Wonen Hilversumse Meent, Sociale contacten en onderlinge hulp in een experimenteel woningbouwproject, Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer.

Korrespondentieadres

Landbouw Hogeschool vakgroep Wonen, Postbus 8065, 6700 DA Wageningen.

Ir B. E. T. A. Kesler is wetenschappelijk medewerker van de vakgroep Wonen aan de Landbouw Hogeschool te Wageningen. De foto's zijn van Wim de Kloe, medewerker van bovengenoemde vakgroep.